

Gaan we te lang naar school?

Auteur(s):

Ours, J.C. van
Hoogleraar aan de Katholieke Universiteit Brabant.

Verschenen in:

ESB, 83e jaargang, nr. 4154, pagina 431, 29 mei 1998

Rubriek:

Prikkel

Trefwoord(en):

onderwijs, scholing

Het opleidingsniveau van de Nederlandse bevolking is de afgelopen decennia sterk toegenomen. Het functieniveau van de banen is dat ook, maar niet zo snel. Dit heeft geleid tot neerwaartse verdringing en toenemende onderbenutting van verworven kwalificaties en een selectieve verdringing van lager opgeleiden uit de werkgelegenheid. Overscholing is verspilling. Om deze tegen te gaan lijkt dus het terugdringen van de deelname aan hoger onderwijs de meest voor de hand liggende weg. Aldus een recent verschenen rapport gemaakt in opdracht van de Organisatie voor Strategisch Arbeidsmarktonderzoek ¹.

Over het fenomeen 'verdringing', dat wil zeggen dat hoger opgeleiden lager opgeleiden van hun arbeidsplaats verdringen, wordt regelmatig gepubliceerd. Het is echter de vraag of verdringing wel een belangrijk verschijnsel is. Ik denk van niet. Uit genoemd OSA-rapport blijkt dat het aandeel van de werkgelegenheid op de laagste (twee) functieniveaus al decennia lang constant is en ongeveer 30% bedraagt. Het aandeel van de laagopgeleide werknemers (met alleen basisonderwijs) is sterk afgenomen van ongeveer 40% in 1971 naar 10% in 1995. Stel nu dat functieniveaus van onderop worden opgevuld, te beginnen met de laagst opgeleide werknemers (dat is in grote lijnen het geval). Dan waren in 1971 de laagste functieniveaus volledig opgevuld met laaggeschoolde werknemers en was ook nog eens een kwart van deze werknemers op een hoger functieniveau werkzaam. Volgens dezelfde redenering werkten in 1995 alle laaggeschoolde werknemers op de laagste functieniveaus en werden de overige banen op dit niveau bezet door hoger opgeleide werknemers (omdat de laaggeschoolden 'op' waren). Aldus zouden er twee verschijnselen waargenomen kunnen worden. Ten eerste zijn er geen laaggeschoolde werknemers meer werkzaam boven de laagste functieniveaus. Ten tweede is het gemiddelde opleidingsniveau onder de werknemers op de laagste functieniveaus gestegen. Let wel, in dit op de werkelijkheid gebaseerde voorbeeld doen beide verschijnselen zich voor omdat in 1971 niet alle laaggeschoolden op de laagste functieniveaus werkzaam konden zijn en er in 1995 een 'tekort' aan laaggeschoolden was. De vraag is of men dit verdringing en overscholing moet noemen. Het antwoord hangt onder meer af van de vraag of een laaggeschoolde uit 1971 identiek is aan een laaggeschoolde uit 1995. Ik denk van niet. Van de laaggeschoolden in 1971 hadden velen een hoger opleidingsniveau kunnen bereiken als ze de gelegenheid hadden gehad. Tegenwoordig is het opleidingsniveau veel meer in overeenstemming met de capaciteiten. Dit wordt bevestigd in een Engels onderzoek naar reken- en taalvaardigheden, waarbij mensen werden ingedeeld in vijf klassen ². In de laagste klasse hadden de taalvaardigheden betrekking op het interpreteren van de instructies op een doosje met aspirines en de rekenvaardigheden op eenvoudige optelsommen. Jongeren zijn over het algemeen hoger opgeleid dan ouderen. De verwachting was daarom dat in de onderste vaardigheidsklassen verhoudingsgewijs minder jongeren aanwezig zouden zijn. Dit was niet zo. In de onderste vaardigheidsklasse bleken verhoudingsgewijs evenveel jongeren als ouderen voor te komen. Blijkbaar wordt het beheersen van eenvoudige taal- en rekenvaardigheden bepaald door een combinatie van formele scholing en reeds aanwezig talent. In dat geval is een toename van het gemiddelde opleidingsniveau van werknemers op de laagste functieniveaus niet synoniem met overscholing of verdringing. Hier komt nog bij dat vanwege technologische ontwikkelingen de toegenomen complexiteit van het werk in de banen op de onderste functieniveaus waarschijnlijk wordt onderschat. Kortom, er zijn nogal wat redenen om te twijfelen aan verdringing. Nu zou het zo kunnen zijn dat laagopgeleiden vooral worden verdrongen naar de werkloosheid. Inderdaad is het werkloosheidspercentage onder laagopgeleiden een stuk hoger is dan onder hoogopgeleiden. Maar daar zijn ook nog wel enkele andere verklaringen voor te geven.

Het antwoord op de vraag of er verdringing bestaat op de Nederlandse arbeidsmarkt is van meer dan alleen academisch belang. Als er verdringing bestaat is een activerend arbeidsmarktbeleid niet zo zinvol: waarom zouden werklozen financieel of anderszins geprikkeld moeten worden als hun werkloosheid de schuld van hoger opgeleiden is? Met verdringing is het recept voor vermindering van de werkloosheid onder laagopgeleiden simpel: arbeidsduur-verkorting. Als er veel werknemers onder hun niveau werkzaam zijn doen aansluitingsproblemen zich niet voor. Als er dan meer banen op hoger niveau komen ontstaat er gemakkelijk 'ontdringing' waardoor de arbeidsmarktpositie van lager geschoolden verbetert. Als er evenwel geen sprake is van verdringing kan arbeidsduurverkorting leiden tot grote problemen in de personeelsvoorziening. Tenslotte, en nu zijn we weer terug bij het begin. Als verdringing belangrijk is zijn investeringen in onderwijs niet erg zinvol en ook dat lijkt me een gevaarlijke conclusie

¹ K. Asselberghs, R. Batenburg, F. Huijgen en M. de Witte, *De kwalitatieve structuur van de werkgelegenheid in Nederland*, deel IV, Organisatie voor Strategisch Arbeidsmarktonderzoek, Voorstudie V44, 1998.

² H. Steedman, *Tackling the skills gap: are we qualified?*, Centre Piece, Centre for Economic Performance, 1998, nr. 1, blz. 16-20.

